نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره ششم، تابستان ۱۴۰۱، شماره دوم، صفحات ۲۱۴ تا ۲۱۸

دیدگاه

روند مهاجرت و تمایل به مهاجرت در گروه پزشکی، آینده‌پژوهی یا آینده‌نگاری؟

علی جعفریان[1*]، علیرضا پارساپور[2]، همایون امینی[3]

۱. **نویسنده مسئول:** استاد، گروه جراحی عمومی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، عضو پیوسته فرهنگستان علوم پزشکی، jafarian@tums.ac.ir
۲. استادیار گروه اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۳. استاد گروه روان‌پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۲۰ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۲۸

چکیده

ارائه‌دهندگان خدمات سلامت به‌خصوص گروه‌های پزشکی سرمایه‌های ارزشمند انسانی هستند که هرجامعه برای حیات خود به آنها نیازمند است. جبران کاهش نیروهای بخش سلامت نیازمندصرف زمان و بودجه‌های عظیمی است. شواهد حاکی از آن است که در سال‌های اخیر روند مهاجرت ایرانیان به‌خصوص قشر تحصیل کرده صعودی بوده است و متاسفانه اکثر این افراد قصد بازگشت ندارند. در این مستند ضمن تحلیل وضعیت، عوامل تأثیرگذار برمهاجرت گروه پزشکی و عواقب آن ارائه می‌شود و بر نیاز به آینده پژوهی و آینده‌نگاری تأکید شده است.

کلیدواژه‌ها: آینده‌نگاری، روند، مهاجرت، نیروی کار بهداشت و درمان

مقدمه

گروه پزشکی از گروه‌های مرجع اجتماعی و یکی از ارائه‌دهندگان خدمات حیاتی و ضروری به مردم است. همچنین شواهد زیادی وجود دارد که جامعه پزشکی ایران هم در انجام وظیفه خود موفق بوده و هم مورد اعتماد مردم بوده است. دلیل ادعای اول ارائه کمابیش تمام خدمات درمانی مورد نیاز به مردم در بخش دولتی و خصوصی و توقف نزدیک به کامل اعزام بیماران به خارج از کشور در دو-سه دهه گذشته است و شاهد ادعای دوم جایگاه پزشکان در نظرسنجی‌های اعتمادسنجی عمومی است که باوجود تمام هجمه‌ها و تبلیغات عمومی ضد پزشکان در یک دهه گذشته، همچنان نسبت به بسیاری اقشار و حرف مشابه دیگر بهتراست و با انواع سیاست‌مداران اختلاف فاحشی دارد(۱، ۲).

درباره آمار مهاجرت و تمایل به مهاجرت اطلاعات متفاوت داخلی و بین‌المللی وجود دارد که گاه رسمی و گاه محرمانه گزارش شده‌اند. طبق گزارش مؤسسه سیاست مهاجرت تعداد مهاجران ایرانی در سال ۲۰۲۰ حدود ۱۳۲۵۰۰۰ نفر بوده است(۳) که از بین مهاجران به ایالات متحده ۶۲ درصد در مشاغل سطح بالا اشتغال داشتند در حالی که این عدد در بین کل مهاجران به این کشور تنها ۳۵ درصد است. در همان زمان یعنی سال ۱۳۹۹، اداره ارتباطات و اطلاعات ایرانیان خارج از کشور تعداد مهاجران ایرانی را به تفکیک کشورها و بیش از ۴ میلیون نفر گزارش کرده است(۴). سالنامه مهاجرتی ایران ۱۴۰۰ تعداد ایرانیان مهاجر را بر اساس منابع بین‌المللی ۱/۸۷ میلیون نفر ذکر کرده است(۵). در این سالنامه رتبه ایران در مهاجر فرستی ۵۴ از ۲۳۲ کشور است و در دانشجوفرستی ۱۹ از ۲۴۱. البته در آمارهای غیر رسمی و بر حسب تعاریف مختلف مهاجرت، این تعداد بیش از ۵ میلیون نفر هم ذکر شده است. از آنجا که موضوع این مقاله روند مهاجرت و انگیزه‌های آن در زمان حاضر است، آمار مهاجران کنونی اگرچه در جای خود بسیار مهم و قابل تأمل است، ولی نمی‌تواند روند کنونی را نشان دهد. در مطالعه استنفورد که تحت عنوان پروژه ایران ۲۰۴۰ منتشر شده و خالی از اغراض سیاسی نیست، تعداد دانشجویان ایرانی خارج از کشور از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۲۰ میلادی دو قله داشته است که یکی درست قبل از انقلاب اسلامی در سال ۱۹۷۹ با حدود ۷۵ هزار دانشجو و دومی در ادامه روند افزایشی از سال ۲۰۰۰ به بعد با ۱۳۵ هزار دانشجو در سال ۲۰۱۹ است(۶). گرچه از یک سو جمعیت کشور در این فاصله بیش از دو برابر شده ولی ظرفیت دانشگاه‌های داخل کشور بسیار بیشتر افزایش یافته است؛ لذا این روند به‌رغم سوگیری سیاسی حاکم بر این گزارش خیلی دور از واقعیت به نظر نمی‌رسد و نمای بهتری از روند افزایشی مهاجرت را نشان می‌دهد به‌خصوص که بنابر برخی مشاهدات اکثر این دانشجویان بر خلاف گذشته، قصد بازگشت به کشور پس از اتمام تحصیلات را ندارند. در سالنامه مهاجرتی ایران ۱۴۰۰، تعداد دانشجویان

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-17]

[DOI: 10.22034/6.2.3]

ایرانی خارج از کشور در سال ۲۰۱۸ میلادی ۵۶ هزار نفر ذکر شده که با آمار فوق تفاوت زیادی دارد.[۵] در همین گزارش به نقل از بنیاد نخبگان چنین آمده است که از برگزیدگان المپیادهای دانش‌آموزی سال‌های ۸۰ تا ۹۱، ۳۷,۲ درصد خارج از ایران اقامت دارند و از بین مشمولان بنیاد نخبگان (رتبه‌های ۱-۱۵۰ کنکور سراسری) در سال‌های ۸۰ تا ۹۴ نیز ۲۵,۵ درصد خارج از کشور هستند و در هر دوگروه وضعیت حدود ۶ درصد دیگر هم مشخص نیست که بیشتر به نفع عدم حضور در کشور است. در همین گزارش، ایران در شاخص جهانی رقابت‌پذیری برای استعدادها دربین ۱۳۲ کشور رتبه ۱۰۲ را در سال ۲۰۲۰ دارد یعنی نتوانسته است با حفظ و جذب افراد، سرمایه انسانی خود را توسعه دهد.

آنچه شاید از آمار مهاجرت مهم‌تر باشد، میزان تمایل به مهاجرت است. این میزان در واقع نشانه دلبستگی و تعلق خاطر به کشور و احساس تعهد برای ساختن آینده آن است. در گروه پزشکی علاوه بر این موضوع، رفع نیاز درمانی مردم که وابسته به افراد آموزش‌دیده و توانمند است مطلب دیگری است که اهمیت ویژه از منظر حکمرانی دارد. مطالعات محدودی در این زمینه گزارش شده که البته در همین حد نیز نگران کننده است. در یک مطالعه که بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده در سال ۱۳۹۳ با ۱۴ هزار نمونه از ۳۱ استان کشور انجام شده و در سال ۱۳۹۹ منتشر شده، ۴۱/۵ درصد افراد با تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر و ۳۱/۱ درصد افراد با تحصیلات کاردانی و کارشناسی تمایل زیادی به مهاجرت داشته‌اند. تأکید می‌شود اطلاعات این مطالعه به سال ۱۳۹۳ بازمی‌گردد که شرایط کشور کاملا متفاوت با امروز بود. در مطالعه دیگر که در آذر ماه ۱۴۰۰ با جامعه آماری ۱۳۰۰ نفر بالای ۱۸ سال انجام شده، ۳۳ درصد از کل جامعه آماری و ۴۶ درصد از ساکنان تهران مایل به مهاجرت بوده‌اند(۷). در مطالعات دیگر در سال‌های اخیر اعداد بالاتری ذکر شده از جمله تمایل به مهاجرت در بین پزشکان و پرستاران یک بیمارستان بعد از همه‌گیری کرونا ۷۰ درصد گزارش شده است. در مطالعه دیگر که در سال ۱۳۹۸ در یک دانشگاه علوم پزشکی کوچک انجام شده، میزان تمایل دانشجویان رشته های پزشکی، پرستاری، علوم آزمایشگاهی و بهداشت در مقاطع مختلف تحصیلی به مهاجرت از کشور در ۷۹/۸ درصد از ۲۰۵ نفر مورد مطالعه، متوسط تا زیاد بوده است. مهمترین عامل در این گزارش عوامل اقتصادی عنوان شده است(۸). همچنین در پیمایش‌های میل و تصمیم به مهاجرت در میان گروه‌های مختلف جامعه که توسط رصدخانه مهاجرت ایران در اسفندماه ۱۴۰۰ منتشر شده، فقط ۱۵ درصد پزشکان و پرستاران تصمیم دارند در ایران بمانند و ۲۷ درصد هم هنوز تصمیم قطعی نگرفته‌اند، ۴۰ درصد تصمیم به مهاجرت دارند و ۱۸ درصد فعلا مهاجرت را به تعویق انداخته‌اند(۹). در گزارش سالنامه مهاجرتی ایران ۱۴۰۰ به نقل از مطالعه بین‌المللی مؤسسه گالوپ که در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ انجام شده، امتیاز ایران در شاخص «جریان بالقوه مهاجرت» برابر با ۱۶- درصد، در شاخص «جذب استعدادها» برابر با ۲۷- درصد و در شاخص «مهاجرت جوانان» ۱۹- درصد است و در مجموع در ۱۵۰ کشور جهان رتبه ۸۷ را از نظر جذابیت برای مهاجرت افراد سایر کشورها به ایران و ماندن اتباع خود در داخل دارد. مدیر پروژه رصدخانه مهاجرت ایران در شهریور ماه ۱۴۰۱ در یک مصاحبه اظهار داشت که به دلایل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، گمان می رود در سال جاری با جهشی در مهاجرت مواجه خواهیم شد(۱۰). یک مسئول در سازمان نظام پزشکی تهران بزرگ از صدور ۳۰ هزار رضایتنامه از طرف این سازمان در ۱۰ سال اخیر خبر داده است که به معنی اقدام برای مهاجرت تلقی می‌شود(۱۱). این در حالی است که اولین اقدام صورت گرفته در جهت کاهش مهاجرت، افزایش صد برابری وثیقه خروج (۱۵۰ میلیون تومان به ازاء هر سال تحصیل) برای دانشجویان گروه پزشکی است! شواهد مستقیم ما نیز حاکی از مهاجرت تعداد قابل توجهی از اعضای هیئت علمی حتی در مرتبه دانشیاری به کشورهای پیشرفته و حتی کشورهای حاشیه خلیج فارس است که گروه دوم بجز درآمد مناسب و امکانات مطلوب حرفه‌ای، مزیت ویژه‌ای هم ندارد.

عوامل مهاجرت گروه پزشکی

عوامل متعددی به عنوان عوامل مؤثر در تمایل به مهاجرت در گروه پزشکی مطرح هستند که به مهمترین آنها می‌پردازیم:

۱. این قشر به دلیل دانش و مهارت ویژه‌ای که در سالیان طولانی (حداقل ۱۰-۱۱سال بدون وقفه برای تخصص و ۱۳-۱۴ سال برای فوق تخصص) به دست می‌آورند، مورد نیاز همه آحاد بشر در تمام دنیا هستند. به همین دلیل باوجود تفاوت‌های فرهنگی، به راحتی می‌توانند خود را با شرایط تطبیق دهند و از دانش و مهارت خود استفاده کنند. واضح است که گروه فنی مهندسی نیز همین موقعیت را با موانع کمتر دارند و به همین دلیل روند مهاجرت آنها بسیار زودتر آغاز شده و حجم آن نیز بیشتر است.

۲. دانش‌آموختگان گروه پزشکی در اکثر دانشگاه‌های مطرح ایران، توانمندی لازم برای قبولی در آزمون‌های صدور مجوز پزشکی در کشورهای مختلف و انجام کار در سطحی بالاتر از متوسط را دارند. البته این اعتباری برای جامعه دانشگاهی است که وظیفه آموزشی خود را به درستی انجام می‌دهد و نه نقصانی برای آنان که چرا دانش‌آموختگانشان مهاجرت می‌کنند، چنانچه برخی کارشناسان اظهار نظر می‌کنند و متأسفانه بر اساس آن برای آموزش عالی تصمیم می‌گیرند. در اصل پذیرش دانش‌آموختگان یک دانشگاه در سایر کشورها علامت سطح بالای آموزش و قابلیت‌های دانشجویان است و عدم نگهداشت آنان در کشور آسیب‌شناسی متفاوتی دارد که به آن خواهیم پرداخت.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-17]

[DOI: 10.22034/6.2.3]

۳. عدم ثبات ضوابط و قوانین و تغییرات ناگهانی و گاه غیرمنطقی درباره گروه پزشکی، امکان برنامه‌ریزی بلندمدت را از این گروه سلب می‌کند و این یک عامل مهم فکر به مهاجرت است. تغییرات مکرر سهمیه‌های پذیرش در آزمون ورودی مقطع عمومی و تخصصی، تعهدات قانونی، ضوابط جذب هیئت علمی، آیین‌نامه ارتقاء هیئت علمی، پروانه مطب و امثال آن در سال‌های گذشته کم نبوده است.

۴. عدم دسترسی به امکانات پژوهشی و درمانی پیشرفته و محدود شدن به وضعیت موجود، فضای شاداب علمی را از بین می‌برد و افراد را به فکر رفتن به جایی می‌اندازد که امکانات روز دنیا را در اختیار دارند. این از مشخصات رفتار حرفه‌ای در گروه پزشکی است که همواره به دنبال دانش و تکنولوژی روز و استفاده از آن برای ارائه بهترین درمان به بیماران نیازمند هستند.

۵. افزایش فاصله علمی کشور با دنیا به دلیل محدودیت‌های مختلف از جمله عدم امکان شرکت در مجامع بین‌المللی به دلیل مشکلات ویزا و هزینه‌های سرسام‌آور سفر نسبت به درآمد، باعث احساس عقب‌افتادگی در نزد پزشکان برجسته و به‌روز می‌شود. در حالی‌که حضور در این مجامع باعث تازه شدن اطلاعات و آگاهی از عرصه‌های جدید دانش و فناوری است.

۶. اعمال انواع ضوابط محدود کننده درآمد شامل پلکان و سقف برای کارانه و مالیات تا ۳۵ درصد بر کل درآمد کارکردی، عامل مهمی در کاهش انگیزه کار در بخش دانشگاهی و دولتی برای نفرات برتر آزمون‌های دانشنامه تخصصی است. همچنین تعیین تعرفه دستوری و غیر واقعی و روش‌های ناعادلانه و غیرکارشناسی در ارزیابی درآمد و تعیین مالیات برای گروه پزشکی به ویژه در بخش خصوصی باعث کاهش انگیزه جدی و گاهی غیر اقتصادی شدن فعالیت خصوصی می‌شود. درآمد غیرمکفی از عوامل مهم خروج از بخش دولتی و مهاجرت حتی به کشورهای همسایه است که با فعالیت مشابه و حتی کمتر، درآمد بسیار بالاتری به دنبال دارد. این موضوع از سوی دیگر منجر به خروج از کار پزشکی یا محدود کردن فعالیت به اقدامات درمانی ساده و کم عارضه (پزشکی تدافعی) از طرف افراد با تجربه و توانمند می‌شود که ضرر آن فقط متوجه مردم است.

۷. روند اقتصادی کشور و سیر فزاینده تورم یک عامل قوی و مشترک برای مهاجرت اقشاری از جامعه است که امکان مهاجرت دارند یا تصور می‌کنند که دارند. توجه داشته باشیم با درآمد متوسط یک هیئت علمی جوان دانشگاه از حرفه پزشکی در اکثر رشته‌ها، امکان خرید منزل مسکونی مناسب و نه لوکس با ۳۰ سال کار هم میسر نیست. گروه پزشکی با توجه به موارد گفته شده، این امکان را دارد که برای رفاه بیشتر و نگرانی کمتر از آینده خود و خانواده مهاجرت کند. به این نکته نیز توجه کنیم که کار پزشکی با توجه به سختی و طولانی بودن دوران تحصیل و نیز سختی و مسئولیت‌پذیری بالا در دوران خدمت، در اکثر کشورهای دنیا کاری گرانقیمت است.

۸. احساس آرامش اجتماعی و سیاسی برای طبقات بالای اجتماعی-اقتصادی جامعه دارای اهمیت زیادی هستند. موضوعاتی مانند اینترنت ضعیف، فیلترینگ، الزامات و محدودیت‌های اجتماعی غیر منطقی و عدم اجرای قواعد دموکراتیک که متأسفانه روز به روز بیشتر می‌شوند عامل مهمی برای مهاجرت افراد با سابقه در گروه پزشکی است که مشکلات قبلی را هم ندارند. این انگیزه ماهیت متفاوتی با موارد قبلی دارد و کسانی را به مهاجرت ترغیب می‌کند که از نظر مادی مشکل جدی ندارند.

۹. بی‌ثباتی و پیش‌بینی‌ناپذیری شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی منجر به دغدغه و نگرانی در مورد آینده فرزندان بخشی از جامعه پزشکی شده و مهاجرت به عنوان راه‌حلی برای کاهش این نگرانی برگزیده می‌شود.

۱۰. فضای تصمیم‌گیری غیر کارشناسی درباره مسائل گروه پزشکی از دیگر عوامل مؤثر در تمایل به مهاجرت پزشکان است. وقتی از رسانه رسمی کشور بارها علیه پزشکان تبلیغ می‌شود و در مراجع تصمیم‌گیری سطح بالا مانند شورای عالی انقلاب فرهنگی به‌طور رسمی به عدم تربیت پزشک بیش از حد نیاز کشور در سال‌های گذشته اعتراض می‌شود و در طرحی غیرکارشناسانه و باوجود مخالفت چهار مرجع رسمی حوزه سلامت کشور (وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، کمیسیون بهداشت مجلس شورای اسلامی، سازمان نظام پزشکی و فرهنگستان علوم پزشکی)، افزایش ظرفیت غیر منطقی رشته‌های پزشکی و دندانپزشکی تصویب و ابلاغ می‌شود، چطور می‌توان انتظار داشت دانشجویان پزشکی که همگی افرادی با هوش و توانمند هستند، با انگیزه و امید به آینده تلاش کنند تا در خدمت کشور باشند؟ این سؤالی است که استادان دانشگاه باید به‌طور روزانه در باره آن به دانشجویان و دستیاران خود پاسخ دهند.

عواقب مهاجرت گروه پزشکی

مهاجرت شغلی یا مهاجرت به خارج از کشور در گروه پزشکی عواقب متعدد کوتاه مدت و بلند مدت دارد که بطور خلاصه بیان می‌کنیم:

۱. ماهیت فعالیت گروه پزشکی حفظ و ارتقاء سلامت مردم است. به همین جهت تربیت نیروی انسانی در گروه پزشکی در اغلب نقاط جهان فقط با هدف افزایش معلومات و دانش صورت نمی‌گیرد. محاسبه نیروی انسانی مورد نیاز (Workforce planning) از مهمترین وظایف نظام‌های سلامت در دنیا است که هم به هزینه تربیت نیروی انسانی توجه دارد و هم به بازار کار و امکان نگهداشت آنان در آینده. سازمان جهانی بهداشت نیز برای این امر مهم واحد مستقلی تحت عنوان منابع

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-17]

[DOI: 10.22034/6.2.3]

انسانی برای سلامت "Human Resources for Health- HRH" دارد. به همین دلیل از دست دادن نیروی انسانی آموزش دیده در حوزه سلامت بطور مستقیم بر کیفیت سلامت مردم اثرگذار است و در شرایط کنونی از مهم‌ترین مسیرهای از دست دادن نیرو و سرمایه است. اگر ارزش‌گذاری نیروی انسانی با مهارت بالا مانند یک پرستار متبحر یا یک پزشک حاذق و با انگیزه در سال‌هایی که انرژی لازم برای ارائه خدمت دارد عملی باشد، همانطور که بارها بیان شده از ارزش منابع مادی مانند نفت و گاز بیشتر خواهد بود؛

۲. با مهاجرت نیروهای توانمند و با انگیزه، ارائه خدمات پزشکی محدود به امکانات حال حاضر بوده و امکان پیشرفت مطابق با دستاوردهای روز دنیا از دست می‌رود. به خودی خود مهاجرت برای پزشکانی که توانمندی بالاتر علمی و مهارتی دارند راحت‌تر و محتمل‌تر است و همین افراد هستند که باید طلایه‌دار خدمات با کیفیت بالاتر و به‌روز باشند. همین موضوع باعث از دست دادن بعضی قابلیت‌ها مانند درمان پیشرفته و پیچیده پیوند اعضا می‌شود که یک موضوع راهبردی برای کشور است. با مهاجرت پزشکان آموزش دیده و مجرب، دور نیست که دوباره نیازمند اعزام بیماران به خارج از کشور باشیم و این بار حتی به کشورهای همسایه!؛

۳. به دلیل عدم استقبال از بعضی رشته‌ها مانند بیهوشی، طب اورژانس و داخلی در آینده نزدیک کمبود نیروی انسانی این رشته‌ها، وضعیت درمان کشور را به ۳۰ سال قبل برمی‌گرداند که برای یک درمان معمولی مانند جراحی آپاندیسیت، به دلیل نداشتن جراح یا متخصص بیهوشی بیمار باید از شهری به شهر دیگر و از بیمارستانی به بیمارستان دیگر اعزام می‌شد. این درحالی است که انتظارات مردم در این سی سال به دلیل پیشرفت‌های قابل توجه خدمات پزشکی بالا رفته است. در آزمون دستیاری سال ۱۴۰۰، بیش از ۶۰۰ صندلی از آغاز خالی ماند و تعداد زیادی هم قبل از شروع دوره انصراف دادند که در گزارش‌های غیر رسمی مسئولان دانشکده‌های پزشکی آمده است؛

۴. برای تربیت هر نیروی انسانی ماهر و متخصص در بخش سلامت، هزینه هنگفتی صرف می‌شود و مهاجرت در واقع انتقال بخش مهمی از منابع و سرمایه از کشور مهاجرفرست به کشور مهاجرپذیر است. بنابراین برای حفظ این سرمایه متناسب با آن باید چاره‌اندیشی شود. تفاوت مهم این است که برخلاف منابع فیزیکی و مالی با روش‌های محدودکننده نمی‌توان از خروج سرمایه پیشگیری کرد و باید برای رفع نگرانی‌ها و علل مربوطه همت گماشت و برنامه‌ریزی کرد.

نتیجه‌گیری

چنانچه کارشناسان درباره مقدمات بالا ابهامی داشته باشند باید به آن پاسخ داد ولی اگر آن را قبول دارند که چه بسا اغلب افراد منصف این‌طور هستند، باید دید راه حل مشکل چیست. با نگاه آینده‌پژوهی به موضوع، ذکر چند نکته ضروری است:

- آمار و اطلاعات در دسترس به هیچ وجه قابل استفاده برای ترسیم روند فعلی مهاجرت نیست چون در بهترین حالت به دو سه سال قبل منتهی می‌شود. باید به آنچه روزانه بین دانشجویان و پزشکان می‌گذرد توجه داشت؛
- اطلاعات مربوط به موضوع مهاجرت کافی و دقیق نیست و در عین حال عدم تطابق زیادی بین اطلاعات منابع مختلف وجود دارد. همچنین مراجع تصمیم‌گیری از آمار موجود مطلع نیستند یا به خوبی از آناستفاده نمی‌کنند؛
- کشورهای منطقه از فرصت موجود استفاده کرده و حداکثر تسهیلات را برای جذب نیروهای متخصص ایرانی فراهم کرده‌اند؛
- باوجود تصور برخی، مبنی‌بر اینکه اشتغال به پزشکی در کشورهای پیشرفته برای دانش‌آموختگان ما دشوار است؛اما این افراد به راحتی آزمون‌های مربوطه را می‌گذرانند و حتی از اینکه دوره تخصصی را از ابتدا شروع کنند، ناراحت نیستند چون درآمد مکفی در این دوره دارند و نسبت به آینده نیز امیدوار هستند؛
- مراجع تصمیم‌گیر باید موضع خود را به‌صراحت در مورد موج مهاجرت بیان کنند چرا که گاه نغمه‌هایی شنیده می‌شود که نباید نگران بود و ما نیروهای متعهد و توانمند را جایگزین افرادی می‌کنیم که تعهدی به کشور خود ندارند. واقعیت این است که اکثر افرادی که اقدام به مهاجرت می‌کنند از عمق وجود به کشور خود علاقمند هستند ولی مهاجرت را تنها راه پیش روی خود می‌بینند.

با توجه به تمام موارد بیان شده، به نظر می‌رسد موج مهاجرت گروه پزشکی روند افزایشی دارد و با مفروضات فعلی، هر سال تعداد بیشتری از کادر درمان باسابقه و دانش‌آموختگان جوان و با استعداد را از دست خواهیم داد. گروهی از کارشناسان که کم و بیش همه آنها خارج از گروه پزشکی هستند و گویا در حال حاضر شورای عالی انقلاب فرهنگی محل جمع بندی نظرات ایشان است، با طرح افزایش ظرفیت رشته‌های پزشکی می‌خواهند مشکل ساختگی کمبود پزشک در کشور را حل کنند. از آنجا که بحث کمبود پزشک خارج از این مقال است به آن نمی‌پردازیم؛ اما اگر با توجه به اطلاعات موجود، مهاجرت شغلی و خروج از کشور را از عوامل مهم کمبود پزشک بدانیم، به سادگی می‌توان فهمید با حفظ شرایط فعلی، افزایش ظرفیت، در واقع تربیت پزشک به هزینه مردم کشور و برای کشورهای همسایه و دوردست است چون ریشه مشکل برقرار است. با همان نگاه آینده‌پژوهی، افزایش ظرفیت غیر منطقی فقط اتلاف منابع ملی از هر دو جهت مادی و انسانی است که دومی بدون شک مهم‌تر است.

جامعه پزشکی در طول سی سال (از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵) با همت بالای خود و حمایت مسئولان در مراجع ذیربط و بدون دخالت‌های غیر کارشناسی دولتی، توانسته است هم در خدمات بهداشتی اولیه و هم در رفع

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-17]

[DOI: 10.22034/6.2.3]

نزدیک به تمام نیازهای درمانی مردم موفق شود و در منطقه از جایگاه ویـژه‌ای برخوردار باشد؛ اما اکنون به دلایل فوق، در معرض از دسـت دادن تعـداد قابـل توجهی از نیروی انسانی خود است. مهاجرت به خودی خود نه خـوب اسـت و نه بد، و حتی شاید برای افراد یک اقدام به درستی منطقی باشد که آینده آنـان را تأمین می‌کند؛ اما از نگاه سیاست‌گذاری، خـروج بـدون بازگشـت هـر یـک نیروی انسانی ورزیده و توانمند، آسیب بزرگی به نظام سـلامت کشـور اسـت و مهم‌تر از آن موج تمایل به خروج در بـین دانشـجویان اسـت کـه باعـث افـت جدی کیفیت نیروی انسانی در آینده خواهد شد حتی اگر با افـزایش بـی‌رویـه ظرفیت، تعداد زیادی دانش‌آموخته داشته باشیم.

با نگاه آینده‌نگاری، باید عوامل برشمرده فوق را یک به یک تحلیـل و در جهت رفع آنها اقدام کرد و این موضوع فراتـر از حـوزه سـلامت اسـت. طبعاً برخورد مانع‌تراشانه با موضوع مهاجرت نیز جز ایجاد انگیزه بیشـتر و آزردگی افزون‌تر هیچ اثری نخواهد داشت. همچنین نگاه تنها سیاسـی بـه موضوع مهاجرت فقط باعث دوری از واقعیات جامعـه مـی‌شـود و خـود از عوامل تشدید آن خواهد شد. راهکار معکوس کردن مهاجرت، افزایش امید به آینده در تمام اقشار مردم و از جمله گروه پزشکی است. برخـی عوامـل افزایش امید به آینده مانند بهبود شرایط اقتصادی و آزادی‌های اجتمـاعی سیاسی، عمومی است و برخی مانند تغییرضوابط کار، تعیین تعرفه، ساز و کار پرداخت به پزشکان در بخش دولتی و اصلاح فضـای ضـد پزشـک در جامعه،است که برای هر یک راهکارهایی وجود دارد.

Opinion

Trend of Migration and Desires to Migrate in the Medical Professionals, Futurology or Foresight?

Ali Jafarian[1*], Alireza Parsapour[2], Homayoon Amini[3]

1. ∗Corresponding Autor: Professor of General Surgery. Tehran University of Medical Sciences. Permanent Member of Academ of Medical Sciences
2. Assistant Professor Department of Medical Ethics. Tehran University of Medical Sciences
3. Professor. Department of Psychiatry. Tehran University of Medical Sciences

Abstract

Health care workers especially medical groups are worthful human capital, that each community's life depends on . Compensating for the shortage of human resources for health care requires huge time and budgets. The evidence shows that in recent years, Iranians migration trend, especially the highly educated class, have been increasing, unfortunately, most of these people do not intend to return. In this article, while analyzing the situation, the factors affecting the migration of the medical groups and its consequences are presented, and futurology and forecasting are emphasized.

Keywords: Forecasting, Health Workforce, Migration,Trend

منابع

1. Social commission of the country. Social, cultural and moral situation of Iranian society.2015.[percian] Available at:file:///H:/social%20health/3935.pdf
2. Doctors in the first three categories of public trust .[percian] Available at:https://shoaresal.ir
3. Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination. Available at: https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination
4. Report of the Secretariat of the Supreme Council for the Affairs of Iranians Abroad - Department of Communication and Information of Iranians Abroad-2019. Available at: https://iranian.mfa.ir/
5. Iranian immigration yearbook 2021. Available at: https://imobs.ir/outlook/detail/5
6. Stanford Iran 2040. Available at: https://iranian-studies. stanford. edu/iran-2040-project/home
7. One third of Iranians want to leave the country/ 46% of Tehranis want to emigrate. Available at: https://www.asriran.com/ fa/news/817537
8. Investigating the extent and causes of desire of medical students of Birjand University of Medical Sciences to migrate abroad. Available at: https://civilica.com/doc/899316/
9. The results of surveys of the desire and decision to migrate among different groups of society / the desire to migrate index. Available at: https://imobs.ir/publication/show/571
10. Iran is on the verge of great migration. Available at: https://hammihanonline.ir/5220
11. 80% of doctors immigrate due to financial issues/immigration of doctors cannot be prevented by bail. Available at: https://www.salamatnews.com/news/344678/80

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-17]

[DOI: 10.22034/6.2.3]